

۱۳۷۲۵۱۹۶

روشهای نوین تولید مثل انسانی

از دیدگاه فقه و حقوق

(مجموعه مقالات)

تهران

۱۳۹۴

www.ketab.ir

سمپوزیوم تخصصی باروری و ناباروری مسائل فقهی و حقوقی انتقال جنین (نخستین: ۱۳۷۷: تهران).
روشهای نوین تولید مثل انسانی از دیدگاه فقه و حقوق (مجموعه مقالات) / تهیه و تنظیم
پژوهشگاه ابن سینا (جهاد دانشگاهی). — تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی
دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی و جهاد دانشگاهی، پژوهشگاه ابن سینا،
۱۳۸۰.

شش، ۴۲۲ ص.: مصور، جدول. — «سمت»: ۴۸۵. حقوق: ۲۵.

ISBN 978-964-459-505-9

بها: ۱۵۰۰۰۰ ریال.

Modern Human Reproductive Techniques from the View of

پشت جلد به انگلیسی:

Jurisprudence & Law.

این کتاب مجموعه مقالات ارائه شده به اولین سمپوزیوم باروری و ناباروری مسائل فقهی و حقوقی
انتقال جنین می باشد که در سال ۱۳۷۷ در تهران برگزار شد.

چاپ اول: بهار ۱۳۸۰، چاپ چهارم: پاییز ۱۳۹۴.

۱. تلقیح مصنوعی انسان — کنگره ها. ۲. تلقیح مصنوعی انسان (فقه) — کنگره ها.
۳. تلقیح مصنوعی انسان — قوانین و مقررات — مطالعات تطبیقی. ۴. تلقیح مصنوعی
انسانی (فقه) — مقاله ها و خطابه ها. ۵. پزشکی — فتواها. الف. جهاد دانشگاهی، پژوهشگاه
ابن سینا. ب. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و
توسعه علوم انسانی. ج. عنوان.

۲۹۷/۳۶

۸ س ۸ ت ۱۹۸/۶/ BP

۱۳۷۷

م ۸۰-۳۱۸

شماره کتابشناسی ملی

روشهای نوین تولید مثل انسانی از دیدگاه فقه و حقوق (مجموعه مقالات)

تهیه و تنظیم: پژوهشگاه ابن سینا (جهاد دانشگاهی)

پژوهشگاه فناوریهای نوین علوم زیستی جهاد دانشگاهی - ابن سینا و سازمان مطالعه و تدوین

کتاب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

چاپ اول: بهار ۱۳۸۰

چاپ چهارم: پاییز ۱۳۹۴

تعداد: ۱۵۰

حروفچینی: پژوهشگاه ابن سینا

لیتوگرافی: «سمت»

چاپ و صحافی: دفتر فنی کوروش

قیمت: ۱۵۰۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندهگان و عوامل

توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا
بخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

تهران، بزرگراه شهید چمران، اوین، دانشگاه شهید بهشتی، پژوهشگاه ابن سینا، تلفن: ۲۴۰۲۰۱۱، نامبر: ۲۴۰۳۶۴۱.
نشانی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)، روبهروی پمپ گاز، سازمان مطالعه و تدوین (سمت)،

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

کدپستی ۱۴۶۳۶، تلفن: ۰۲-۴۴۲۴۶۲۵

پیام پژوهش

پیشرفت دانش بشری آنچنان سرعت گرفته است که گاهی تصور تحقق برخی از واقعیات تحت سیطره علوم تجربی امری دشوار و باورنکردنی می‌نماید. تولید مثل انسان از راه‌های غیرمتعارف از این جمله است و چون محور این تحولات «انسان» است، لاجرم پای برخی رشته‌های علوم انسانی نیز به میان می‌آید و محققان این حوزه دانش را بر آن می‌دارد که به جدّ به پژوهش در این زمینه پردازند تا مشکلات حقوقی، اجتماعی و شرعی تبیین و راه کارهای مناسبی ارائه شود. ایجاد انگیزه در پژوهشگر و طرح مسئله تحقیق برای وی نمی‌تواند بدون تمهید مقدمه به وجود آید و باید از همان دوره دانشجویی فکر و اندیشه دانش‌پژوه را به سوی یافتن راه‌حل مشکلات موجود در جامعه هدایت کرد و این امر بدون طرح این مباحث در ساحت مقدس دانشگاه و حوزه با نشر مقالات و تألیفات و حتی راه‌اندازی درسی در این حوزه‌ها امکان‌پذیر نیست.

پژوهشگاه فناوریهای نوین علوم زیستی جهاد دانشگاهی - ابن سینا در بهمن سال ۷۷ برای رسیدن به این هدف اقدام به برگزاری اولین سمپوزیوم تخصصی باروری و ناباروری «مسائل فقهی و حقوقی انتقال جنین» کرد که خوشبختانه حاصل پژوهش اساتید گرانقدر پس از ویرایش در این مجموعه گرد آمده است و اینک با همکاری سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت) به عنوان یکی از منابع فرعی رشته‌های فقه و حقوق منتشر می‌شود، با این امید که علاوه بر دانشجویان و طلاب علوم دینی، مورد استفاده سایر علاقه‌مندان در این حوزه تحقیق قرار بگیرد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
	فصل اول: موضوع‌شناسی
۷	روشهای پیشرفته در درمان نازایی دکتر معرفت غفاری
۱۸	ضرورت به کارگیری تکنیکهای کمک باروری در تولید مثل انسان دکتر محمد مهدی آخوندی و دکتر محمدرضا صادقی
	فصل دوم: مقاله‌ها و سخنرانیها
۴۳	بخش اول: مقاله‌های منتشر شده
۴۵	سخنی درباره تلقیح آیت‌الله محمد مؤمن ترجمه موسی دانش (جعفرزاده)
۶۸	باروریهای مصنوعی و حکم فقهی آن آیت‌الله محمد یزدی
۸۶	تلقیح مصنوعی آیت‌الله محسن حرم‌پناهی
۱۱۵	تلقیح مصنوعی انسان دکتر مهدی شهیدی
۱۳۷	وضعیت حقوقی کودک آزمایشگاهی دکتر مهدی شهیدی
۱۴۹	نگرشی به وضعیت حقوقی و شرعی باروری مصنوعی دکتر حسین مهرپور

صفحه	عنوان
۱۸۲	آثار حقوقی تلقیح مصنوعی انسان سیدعلی علوی قزوینی
۲۱۵	بخش دوم: سخنرانیها و مقاله‌های ارائه شده به سمپوزیوم
۲۱۷	بررسی ابعاد حقوقی اهدا و انتقال جنین دکتر مهدی شهیدی
۲۲۳	انتقال جنین دکتر سید حسین صفایی
۲۳۱	مروری بر وضعیت حقوقی ART در کشورهای مختلف دکتر میرقاسم جعفرزاده
۲۴۰	وضعیت حقوقی باروری مصنوعی و انتقال جنین دکتر سید اسدالله امامی
۲۶۰	بررسی مسائل فقهی و حقوقی انتقال جنین آیت‌الله خلیل قبله‌ای
۲۸۴	حکم شرعی تلقیح اسپرم و نطفه بیگانه حجت‌الاسلام محمد روحانی علی‌آبادی
۳۲۲	وضعیت حقوقی (نسب) کودک ناشی از انتقال جنین محمد رضا رضانا معلم
۳۶۸	حکم تکلیفی و وضعی انتقال جنین تکون یافته از ... (بر اساس نظرات آیت‌الله موسوی اردبیلی) ناصر قربان‌نیا
۳۷۷	تحقیقی پیرامون تولد بدون مناکحت دکتر سیده‌هاشم بطحانی گلپایگانی
فصل سوم: ضمایم	
۳۹۵	استفتائات و دیدگاههای مذهبی
۳۹۶	فتاوی و دیدگاههای فقیهان امامیه
۴۱۴	فتاوی و دیدگاههای علمای مذاهب اهل سنت
۴۱۹	دیدگاههای ادیان دیگر

مقدمه

از اواسط نیمه دوم قرن بیستم، شاهد پیشرفت‌های متعدد و چشمگیری در زمینه پزشکی تولید مثل بوده‌ایم. از مهم‌ترین و چشمگیرترین و به نوبه خود بحث‌انگیزترین این موارد، می‌توان به تولد اولین کودک حاصل از لقاح خارج رحمی (IVF) در سال ۱۹۷۸ اشاره کرد. از آن تاریخ تاکنون IVF یکی از روش‌های قابل قبول و رایج درمان ناباروری است که توانسته است رؤیاهای زوجین نابارور را برای داشتن فرزند، به حقیقت بدل سازد. این روش تنها یکی از موارد متعدد روندهای پیچیده درمان ناباروری را با عنوان روش‌های کمک‌باروری (ART) شامل می‌شود. برای مثال، از سال ۱۳۷۸ تاکنون، حدود پانصد هزار کودک در سراسر جهان با استفاده از این روش‌ها متولد شده‌اند. در برخی از کشورهای اروپایی، به طور تخمینی، حدود ۵ درصد از متولدان را افرادی تشکیل می‌دهند که در نتیجه به کارگیری روش‌های درمانی ART قدم به عرصه هستی گذارده‌اند.

میزان ابتلا به ناباروری، در کشورهای مختلف، ۵ الی ۳۰ درصد گزارش شده و به طور کلی، این مشکل بر بیش از ۸۰ میلیون نفر از جمعیت جهان سایه افکنده است. در این بین، کشورهای در حال توسعه با داشتن درصد بیشتری از موارد بیماری ناباروری، با امکانات بسیار محدودتری در این زمینه مواجه هستند.

اگرچه ناباروری یکی از اولویتهای بهداشت عمومی محسوب نمی‌شود، مشکلی اساسی است که بر روند زندگی معمولی افراد مبتلا سایه می‌افکند و عوارض ناشی از آن بر زندگی زوجین تأثیرگذار است. این عارضه عامل بروز بسیاری از مشکلات روانی - اجتماعی در زوجین است و می‌تواند فشارهای عمده‌ای را بر روابط آنها وارد کند. تأثیرهای برجسته درمان‌های لقاح خارج رحمی در زندگی بسیاری از زوجها مشهود و قابل لمس است اگرچه در مقابل، نگرانی و ناراحتی

زوجهایی که درمانی موفق نداشته و یا به دلایلی از دسترسی به استفاده از چنین روشهایی محروم بوده‌اند نیز، قابل توجه است.

هم‌زمان با رشد، توسعه و تحول در فناوری ART، ابعاد متنوع اخلاقی، حقوقی، فلسفی، دینی، اجتماعی و اقتصادی استفاده از روشهای متنوع این فناوری نیز بحث‌انگیز شده که پاسخ به آنها نیازمند تأملات جدی و دقیق و تحقیقاتی همه‌جانبه است. کشورهای مختلف هر یک براساس پرسشهایی که برای آنها مطرح شده است، در برخورد با مسائل مذکور، در تدوین راهنماها، دستورالعملها، قوانین و مقررات اقداماتی کرده‌اند.

سابقه استفاده از برخی دستاوردهای فناوری ART در ایران در حدود پانزده سال است. با این حال، برخی صاحب‌نظران در استفاده از روشهای متداول و دیگر روشهای ART، به طور مرتب نگرانیها و پرسشهای متعددی داشته‌اند.

پژوهشگاه ابن سینا با هدف هدایت شایسته پژوهشها در حوزه‌های بیولوژی و بیوتکنولوژی تولیدمثل و ناباروری، با توجه به گسترش استفاده از این فناوری، در رفع چالشهای حقوقی، دینی و اجتماعی، به جمع‌آوری، تدوین و تألیف پژوهشهای حقوقی، فقهی، روان‌شناختی و جامعه‌شناختی در حوزه باروری و ناباروری همت گمارده است. آراء و فتاوی فقها و حقوق‌دانان، نشان‌دهنده اختلاف دیدگاهها در مورد به کارگیری روشهای تولید مثل انسانی است. با این حال، با تنظیم یک نظام حقوقی شایسته و جامع می‌توان به شکلی مؤثر روند درمان ناباروری را سامان داد.

بدین منظور، اولین همایش جامع تحت عنوان: «سمینار مسائل فقهی-حقوقی اهدای جنین» در بهمن ماه سال ۱۳۷۷ در دانشکده حقوق دانشگاه تهران برگزار شد. این نشست فرصتی برای تعامل بین دیدگاه حوزه‌های پزشکی، فقهی و حقوقی در مورد درمان ناباروری بود. در این همایش، دانشمندان، نویسندگان و محققان برجسته کشور، بررسی جنبه‌های حقوقی و فقهی باروری و ناباروری را به صورت مقاله یا شرکت در نشستهای طراحی شده ارائه نمودند.

گام بعدی پژوهشگاه جمع‌آوری و انتشار آثار تحقیقی در حوزه مطالعات فقهی و حقوقی باروری و ناباروری بود که به تنظیم و انتشار کتاب حاضر منجر شد. این

کتاب در چهار فصل تهیه و تنظیم شده است: در فصل اول مقالات مرتبط با موضوع شناسی روشهای نوین تولید مثل انسانی ارائه شده است. فصل دوم حاوی مقالات فقیهان، حقوق دانان و محققان علاقه‌مندی است که در سالهای گذشته در مجلات و کتب گوناگون منتشر شده و با کسب اجازه کتبی از مؤلفان در این مجموعه ارائه شده است. فصل سوم شامل سخنرانیها و مقالات ارائه شده در سمینار بهمن ماه سال ۱۳۷۷ و فصل چهارم حاوی پیوستهایی است که به درج فتاوی و دیدگاههای فقهی و شرعی مذاهب اسلامی و دیگر ادیان رسمی اختصاص یافته است.

این کتاب در شرایطی به زیور طبع سوم آراسته می‌شود که قانون «نحوه اهدای جنین به زوجین نابارور» در سال ۱۳۸۲ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده و آیین‌نامه اجرایی آن نیز به سال ۱۳۸۳ تدوین و اجرایی شده است. با این حال، اجرای دقیق قانون و آیین‌نامه و رفع کاستیهای احتمالی آن همچنان نیازمند پژوهشها و بررسیهای بیشتر و دقیق‌تر است. برگزاری سمینار میان‌رشته‌ای «گامت و جنین در درمان ناباروری» از سوی این پژوهشگاه در اسفندماه ۱۳۸۴ گامی برای گسترش پژوهشها در این زمینه بود. افزون بر این، پژوهشگاه ابن سینا برای مطالعه مبانی نظری، نظامهای حقوقی مشابه و بررسی کاستیهای قانون اهدای جنین و آیین‌نامه اجرایی آن، به منظور فراهم آوردن زمینه شکل‌گیری نظامی کارآمد، طرحی پژوهشی را تدوین کرده و آماده انجام آن است.

کتاب حاضر به رغم گذشت چند سال از نشر اولیه آن، همچنان به عنوان مجموعه‌ای نفیس راهگشای بررسیها، تصمیم‌گیریها و طرحهای پژوهشی دانشجویان بوده است و خواهد بود. امید است که با بهره‌گیری از نتایج این پژوهشها شاهد شکل‌گیری مبانی حقوقی و قانونی جامعی در زمینه درمان ناباروری باشیم.

دکتر محمدمهدی آخوندی
رئیس پژوهشگاه فناوریهای نوین
علوم زیستی
جهاد دانشگاهی - ابن سینا

مهر ۱۳۸۸

دکتر محمد راسخ
مدیر گروه پژوهشی حقوق و اخلاق زیستی
پژوهشگاه فناوریهای نوین علوم زیستی
جهاد دانشگاهی - ابن سینا